

acumen, doctrinæ veritas, de palma contendere videntur; ast super omnia hæc, eruditio incredibilis, fereque usque ad miraculum vasta et solida; cunctos quippe scriptores philosophiæ, sive veteres, sive recentiores, complectitur. Cæterum, Sanseverini scopus tam in hocce, quam in reliquis ab eo conscriptis operibus, est philosophiæ scholasticæ instauratio; quem quidem scopum etiam nunc post obitum assequitur quodammodo et prosequitur, opera et studio discipulorum, qui ex ejus schola sunt egressi, inter quos eminent *Nuntius Signoriello* ac *Josephus Prisco*, quorum laboribus et curis pro instauranda philosophia scholastica cooperantur *Liberatore* atque *Taparelli*, insignes Societatis Jesu scriptores.

In præfata *Philosophia Christiana cum antiqua et nova comparata* Cajetani Sanseverino duplicem defectum adnotare licet, mea sententia. Quorum primus methodum respicit, tum quoad distributionem et partitionem argumentorum, tum quoad distinctionem per articulos nimia extensione præditos et fusos: alter ac præcipuus nobis existit, præfatum opus continere atque tueri velle philosophiam *nimis scholasticam*, si ita loqui fas est; enimvero, nec rationabile, nec utile, nec veritati aut realitati consentaneum existimo, philosophiam scholasticam prædicare et offerre, tamquam si nihil falsi aut erronei contineat, etiam quoad argumenta et problemata minoris momenti, aut tamquam quæ omnia sciat et contineat, ita aut nihil novi et utilis ex recentiori philosophia discere possit aut sibi insumere.

ARTICULUS NONUS

Philosophi hispani.

A sæculo decimo sexto ad nostra usque tempora, non ignobiles philosophi extiterunt in Hispania, præter jam recensitos in præcedentibus. De insignioribus quidpiam edicere æquum erit. Unde sit

§ I

Philosophi hispani sæculo decimo sexto.

A) Floruerunt præfato sæculo, inter rigidiores philosophiæ scholasticæ sectatores, e Societate Jesu, *Gabriel Vazquez*, qui scripsit *Disquisitiones Metaphysicas*: cardinalis *Toletus*, qui commentaria edidit in quosdam Aristotelis libros: *Arriaga*, cujus extat *Cursus Philosophicus*.

Ex Ordine Prædicatorum, *Dominicus Soto*, «Segoviensis natu, inquit Nicolaus Antonius, religiosa professione Dominicanus, qui litteris atque utiliore doctrina parem suo sæculo, aut certe superiorem habuit neminem:» præter logicam, scripsit commentaria in varios Aristotelis libros¹: *Dominicus Bañez*, qui similiter, præter *Institutiones minoris Dialecticæ*, scripsit commentaria in quædam Aristotelis opera: *Joannes a Sancto Thoma*, Olisipone quidem natus, sed Matrili Dominicanorum familiæ adscriptus, ac in Complutensi Academia ad mortem usque fere docens; edidit *Cursum Philosophicum* in quo scholasticam philosophiam solide evoluit, præsertim quoad ea, quæ spectant theoriam cognitionis intellectualis.

E familia Carmelitarum Excalceatorum, *Antonius a Matre Dei* atque *Michael a Trinitate*, præcipui auctores operis inscripti: *Complutensis Artium Cursus*.

Inter eos, qui vel ab Aristotele recesserunt, vel scholasticæ philosophiæ aut methodum, aut doctrinam minus rigide tenuerunt, eminet:

B) *Joannes Huarte*, sæculo decimo sexto Navarræ in oppido Sancti Joannis Portus (San Juan del Puerto) natus. In

¹ "Soti meritum, subdit citatus Nicolaus Antonius, in litteris sacris et philosophicis, præterquam quod commune illius temporis dicitur: *Qui, nempe, scit Sotum, scit totum*, prædicat, insignes doctrina viri valde celebrant."

opere inscripto: *Examen de ingenios*, sagaciter atque docte disserit de ingeniorum discrimine horumque cum diversis scientiis et artibus relatione. Cujus quidem operis rationem et scopum quisque facile agnoscet ex præfatione ad legentem, ubi, inter alia, hæc habet: «Decirte he tres conclusiones muy verdaderas, aunque por su novedad son dignas de grande admiración. La primera es, que de muchas diferencias de ingenio que hay en la especie humana, sola una te puede (con eminencia) caber. La segunda, que á cada diferencia de ingenio le responde (en eminencia) sola una ciencia y no más; de tal condición, que si no aciertas á elegir la que responde á tu habilidad natural, ternás de las otras gran remisión, aunque trabajes días y noches. La tercera, que después de haber entendido cuál es la ciencia que á tu ingenio más le responde, te queda otra dificultad mayor por averiguar, y es: si tu habilidad es más acomodada á la práctica que á la teórica...

Saber, pues, distinguir y conocer estas diferencias naturales del ingenio humano, y aplicar con arte á cada una la ciencia en que más ha de aprovechar, es el intento de esta mi obra¹. Quam doctrinam dum postea evolvit, multa curiosa ac satis solida profert circa ingeniorum discrimina, causas et signa; circa scientiarum et artium naturam: circa corporis temperiem, humanamque physionomiam.

C) *Oliva Sabuco de Nantes*, illustris fœnina, Compluti ut videtur, nata in lucem edidit opus inscriptum: *Nueva filosofía de la naturaleza del hombre*, in quo, præter curiosa quædam atque nova alia multa pro ætate illa, statuit: 1.º cerebrum esse organum generale sensationum omnium, atque etiam famis et sitis². Unde apud ipsam; 2.º «præcipuum

¹ *Exam. de Ing.*, pag. 5, 6, 8; edit. Beatæ, 1594.

² «Erraron bravamente los médicos, inquit illa, en dar la sed y hambre al estómago, la sensación á los instrumentos, como al ojo la vista y al paladar el gusto, como sean mensajeros para el cerebro, en el cual está toda sensación, sed y hambre.» *Filos. de la nat. del hombre*, pág. 286.

instrumentum animæ est pia mater, quo actiones suas tam naturales quam animales exercet;» quapropter in motu vel quiete piæ matris, erectione vel elevatione, concursu, dejectione aut depressione factis ab anima consistit omnis motus animæ, affectus vel perturbationes, ... salus et morbus, vita et mors¹, nimirum, ratione succi cujusdam seu chyli (quoad rem fortasse fluidum nerveum recentiorum) a cerebro in omnes corporis partes descendens; 3.º «Non illa tria principia, materia, forma, privatio, sed Sol genitor natura principii, Luna mater natura augmenti; ille causa formalis suo calore, hæc materialis suo lacte, rerum naturalium principia, vel potius parentes sunt»².

*Joannes Gennesi*us *Sepúlveda*, anno 1491 natus, qui, præter *Epistolas*, in quibus de philosophia et philosophis non raro disserit³, scripsit libros tres *De Regno et Regis officio*; tum etiam opus inscriptum: *De Fato et Libero Arbitrio*, in quibus de moralibus, politicis et psychologicis disserit.

Sebastianus Fox Morcillo, anno 1528 Hispali nobilissima Bæticiæ urbe natus. Eleganti stilo edidit opus, cui titulus: *De natura Philosophiæ seu de Platonis et Aristotelis consensione*: in quo: 1.º universam philosophiam quoad ea, quæ physicam, cosmologiam ac psychologiam attinent, egregie et solide pertractat; 2.º quoad hasce ipsas philosophiæ partes, Platonis et Aristotelis dogmata et exponit, et conciliare nititur; 3.º utriusque errores pro rerum conditione refellit.

Philosophia Morcillo cum philosophia D. Thomæ satis quoad rem congruit, vixque differt, nisi dum ideas vel no-

¹ *Filos. de la nat. del hombre*, pag. 390.

² *Ibid. Vera phil. de natura mun.*, pag. 407.

³ Atque, inter alia, notanda ejus sententia quoad Aristotelis æternam salutem, dum scribit: «Quæ igitur objecisti, ea parum vel nihil videntur obstare, quominus ethnici philosophi salvi fuisse censeantur, quo in numero vel in primis fuisse Aristotelem, non tam ex aliorum sermone, quam ex ipsius scriptis licet existimare.» *Epist.*, lib. 7.º

tiones quasdam ¹ homini innatas, sive a Deo cum animis genitas esse affirmat.

Pereira (Gómez), quem quidam lusitanum faciunt, Methymnæ Campi natus est, quamvis non desint, qui in Gallæcia natum asserant. Medicinæ peritissimus evasit, sed non levem quoque gloriam sibi comparavit in philosophicis, circa quæ plurima vel nova, vel novo modo in lucem produxit, præsertim in opere, cui titulus: *Margarita Antoniana*, ubi non semel peregrinas invehit opiniones, et vitia peripateticæ philosophiæ, tunc per scholas grassantis, detegit atque reprehendit.

Satis notum est, hispanum hunc philosophum ante Cartesium docuisse, animantia bruta sensu carere, atque, ut habet Huetius, nemo doctrinam hanc vel tradidit apertius, vel fusius propugnavit, quam Gomezius Pereira. Quin et alia vel nova, vel noviter protulit, ut dixi ².

Valles (Franciscus), in oppido vulgo Covarrubias Dicecesis Burgensis initio sæculi decimi sexti natus, philosophiæ

¹ Quasdam, inquam, nempe, eas, quas D. Thomas cum aliis communes animæ conceptiones seu notionem appellare solet. Hinc existimo, falli P. Cuevas dum supponit, Morcillo docere, cunctas intellectuales notionem esse homini innatas, prout facile patebit ei, qui postrema capita operis Morcillo perlegere ac conferre velit.

² Quapropter non immerito Lampillas de nostro Pereira hæc scribit: "Después de Vives, y antes que los italianos Cardano y Bruno, abrió nuevo sendero a la filosofía el español Gomez Pereira. Él, ante el establecido imperio del Peripato, tuvo valor de publicar un nuevo sistema de física contrario al de Aristóteles. Sacudido el yugo no menor de los antiguos filósofos que de los médicos, se rebeló contra Aristóteles y Galeno: contra el primero en su libro, que, para honrar los nombres de sus padres, tituló *Antoniana Margarita*. En éste estableció nuevos principios opuestos a la materia y forma sustanciales, que hasta entonces dominaban en las escuelas. En él, muchos años antes que Descartes, quitó el alma a los brutos, convirtiéndolos en otras tantas máquinas privadas de sentido."

et medicinæ operam Compluti dedit, ac celeberrimus evasit medicus, quem idcirco Philippus Secundus primum medicum regiæ cameræ constituit. Medicinam publice Compluti docuit; eminuit tamen simul inter philosophos, egregiis conscriptis operibus, in quibus eclecticæ quodammodo philosophatur, nec raro ab opinionibus tunc temporis in scholis receptis secedit. Quin et occasione commentariorum, quæ in opera varia Galeni scripsit, erudite disserit de multis ad scientias físicas spectantibus. Scripsit, præter plura alia medica et philosophica, *Commentaria in quatuor libros meteororum Aristotelis—Octo librorum Aristotelis et Physica doctrina versio recens et commentaria—De his, quæ scripta sunt physice in libris sacris, sive de sacra philosophia liber singularis.*

Lagunas (Andreas) Segoviæ anno 1499 lucem aspexit. Salmanticæ et Parisiis philosophiæ atque medicinæ operam dedit; ubi, non iis tantum scientiis, sed linguæ græcæ peritissimus evasit, adeo ut valde juvenis, ac dum scholas adhuc frequentaret, *Physionomian* Aristotelis ex græco in latinum sermonem converterit. In Hispania, in Belgio, Metis, Colonia, Romæ, aliisque in locis, medicinam summo omnium plausu et honore professus est. Philosophicas, præsertim vero físicas scientias coluit ac non parum promovit, tam verbo quam conscriptis operibus, inter quæ postrema eminent: *Anatomica methodus seu de sectione humani corporis contemplatio.—De plantis*, versio, nempe, latina librorum Aristotelis, in quibus de plantis agit.—*De Virtutibus.—Dioscorides, circa materiam medicam et venena mortifera cum annotationibus.* Hosce postremum opus, præter observationes novas et utiles ad scientias físicas, ac præsertim ad botanicam spectantes, icones plurimas animalium et plantarum continet, ope ipsius Lagunæ adornatas ¹; quin et systema sexuale plantarum in eodem opere innuit et agnoscit.

¹ "Esta obra es, sin disputa, de gran mérito bajo todos conceptos... Está adornada con gran copia de láminas de vegetales y animales, y además hizo abrir en cobre hasta el número de 650 mucho

§ II

Philosophi hispani sæculo decimo septimo.

Præcipui nominis philosophi, qui in Hispania sæculo decimo septimo floruerunt, sunt Caramuel et Cardoso, de quibus ut quidpiam dicatur:

A) *Caramuel* (Joannes de Lobkowitz), Cartesii cœvus, atque cartesianæ philosophiæ accerrimus oppugnator. Postquam monasticum cucullum induit, litteris ac scientiis ardentissimo animo incumbens, omni disciplinarum genere enituit. Fuit etenim vastissimæ eruditionis, atque præstantissimi ingenii vir. Super hæc autem, infatigabili activitate præditus innumera pene conscripsit opera, in quibus de rebus fere omnibus disserit; nova quoad rem, sed multo magis quoad nomina et vocabula insectatur, quibus scholasticam philosophiam reformare atque nova ratione et methodo exponere aggressus fuit. Sed vero, imaginatione potius quam iudicii maturitate pollens, atque simul nimia et præcoci fecunditate, ut ita dicam, exhaustus, solida et permanentia perficere non potuit ¹.

antes que Fabio Columna, á quien Linneo dió la prioridad en este punto, ignorando que este honor se debe á Laguna., Morejón, *Historia bibliogr. de la Medicina española*, t. II, página 265.

¹ De eo hæc, inter alia, habet De Gerando: "Lobkowitz promit de réduire, dans son cours de mathématiques, toutes les controverses logiques, physiques et mathématiques, à des questions qui pourraient se décider par la règle et le compas.

"Il distingua assez ingénieusement la logique de la pensée et la logique du langage; il montra que les prémisses, successives dans la seconde, sont simultanées dans la première; que le syllogisme, imparfait dans celle-ci, est complet dans celle là. Il promit une

Attamen de philosophia bene meruit, tum propter conscripta opera, in quibus non raro ingeniosa quædam et originalia reperiuntur, tum quia periculosa quædam placita Cartesii vehementer oppugnavit, tum demum quia infatigabili illa activitate scholasticam philosophiam reformare, perficere et instaurare studuit, eandem simul concutiendo et veluti a torpore excitando.

B) *Isaac Cardoso*, illustris medicus ac philosophus, qui sæculo decimo septimo scripsit *Philosophiam Liberam*, egregium sane opus, in quo, præter mirabilem eruditionem, quæ ibi offert, quidquid peregrini et curiosi Hervás, Feijóo et alii postea protulerunt, reperire licet, sicut etiam plurima ad medicinam, anatomiam et physiologiam spectantia. Tandem, philosophia quoque reperitur in laudato opere, cujus dogmata cum scholastica partim congruunt, ac partim discriminantur; prout agnosci potest ex his, quæ speciminis loco hic subjiciemus:

a) «Sunt atomi rerum principia, quia ex illis mixta componuntur, et in illa redeunt; secundo, quia ab illis oriuntur mixtorum proprietates, diverso modo, figura, situ ac dispositione iis principiis constitutis, quemadmodum ex litteris diversimode ordinatis ac dispositis innumeræ prodeunt dictiones» ¹.

b) Non modo lux, sed et calor, frigus, siccitas ac cunctæ

méthode sévère, destinée à réprimer les abus des argumentations de l'école; une *paralogique*, qui devait faire disparaître les êtres de raison, pour ne leur laisser qu'une valeur nominale, une métalogue qui devait renfermer la doctrine des universaux et des prédicaments... Il annonça une histoire critique de la philosophie entière, dans laquelle devaient être jugés les philosophes de toutes les écoles et de tous les âges; il témoigna un dédain aussi général qu'absolu pour tout ce qui s'était fait avant lui; mais il disparut bientôt lui-même sans avoir laissé aucune trace, ayant tout agité, n'ayant rien créé „ *Histoire comp. des syst. de phil.*, t. I, cap. VII, pag. 306.

¹ *Phil. Libera*, lib. 1.º, quæst. 4.^a

«illæ, quæ dicuntur primæ qualitates, tenuissimæ substantiæ sunt; et perpetuæ, quæ suo accessu et recessu corpora immutant¹, accidentiaque etiam possunt vocari, quia mixtis et aliis corporibus accidunt; siquidem nomen accidentis muneris est, non naturæ.»

c) Anima sensitiva brutorum nihil est aliud nisi «pars illa ignea animalibus admixta, quæ, aliis elementis temperata, mirabiles edit operationes². Atque hinc colligimus, esse tenue corpus, «non vero formam illam peripateticam intelligibilem;» proinde dicendum, illam non esse corpori universo alligatam, sed uni præcipuæ parti insidere, reliquas vero suo natu vel motu vivificare: cor est illa pars nobilissima: «unde in animalibus perfectis cor est præcipua sedes animæ, in imperfectis vero est pars illa, quæ cordi correspondet»³.

d) Porro animæ vires seu potentiæ ab ipsa anima realiter non distinguuntur, sed sunt ipsa entitas animæ, quæ, «varias eliciens operationes, varia nomina sortitur»⁴.

e) Colores non insunt corporibus ipsis, sed sunt ipsa «lux reflexa, refracta ac disposita;» itaque, «accedente luce, colores oriuntur, abscedente, evanescent, ac in tenebris nulli sunt»⁵.

f) Equidem bruta «ad invicem loquuntur, proprios animi conceptus explicant, disciplinantur;» nihilominus, nonnisi rationis umbram sortiuntur, operanturque prædicta, «non ex vero iudicio et discursu, sed naturæ instinctu dirigente»⁶.

g) «Profecto, duo sunt, quæ hominem reddunt admirabilem, ratio et manus, quibus supra omnes animantes excelsit; ratione, cœlestia contemplatur, orbes metitur, motus

¹ *Ibid.*, quæst. 5.^a

² *Ibid.*, lib. 5.º, quæst. 1.^a

³ *Ibid.*, quæst. 3.^a

⁴ *Ibid.*, quæst. 4.^a

⁵ *Phil. Libera*, quæst. 28.

⁶ *Ibid.*, lib. 5.º, quæst. 28.

observat syderum... ipsum Deum agnoscit, æternamque ejus felicitatem et beatitudinem spectat: manu, prodigiosa opera efformat, et quæ omnem excedunt laudem: ratio est ars artium, et ante omnes artes; manus est organum organorum, et ante omnia organa, quibus meditando et operando miracula patrat naturalia»¹.

h) Difficillimum quidem habetur assignare tempus, quo anima intelligens corpori adveniat; ast «probabilius nobis videtur et verisimilius, animam ingredi tribus primis diebus conceptionis;» nec intelligibilem animam præcedit in fœtu anima alia, vel vegetativa, vel sensitiva².

i) Animam rationalem esse incorpoream et spiritualementiam, constat, tum quia universalialia intelligit; tum quia «intellectio est diversa ab imaginatione et phantasia, quæ in brutis etiam reperitur;» tum quia «intellectus suam intellectionem cognoscit et supra seipsum reflectitur;» tum demum, quia intellectus «objectum est verum seu ens, quod omnia comprehendit: ad cognoscendum omnia est capax intellectus, facultates vero corporeæ ad certa organa et determinata genera limitatæ sunt»³.

j) Itaque, rationalis «anima neque est corporea, neque particula Dei, neque per traducem fit; non est de natura Angelorum, neque supra illos eminens, neque creatur ab aliqua intelligentia, neque ante corpus creata, neque ex anima mundi deducitur atque in illam postea transfusa, neque unica tantum in specie humana, neque composita ex parte corporea et immateriali; sed est substantia mirabilis, incorporea, indivisibilis, intelligens, immortalis, imago Dei, a quo fuit creata ex nihilo, libera, suæ felicitatis architectrix, suæ miseris auctor»⁴.

k) Hujus porro «animæ immortalitas animis nostris

¹ *Ibid.*, lib. 6.º, quæst. 1.^a

² *Ibid.*, quæst. 8.^a

³ *Ibid.*, quæst. 76.

⁴ *Phil. Libera*, lib. 6.º, quæst. 76 in fine.

tamquam primum principium generalisque notio insidet»¹.

l) Peculiares vires seu facultates rationalis animæ sunt intellectus et voluntas, hæc tamen «excellit supra intellectum, eoque nobilior existit. Porro, intellectus unicus existit, nec aliis indiget speciebus intelligibilibus; unde explenda Aristotelis sententia de intellectu agente et possibili»².

m) Physionomia est, «ars, quæ ex signis exterioribus internas affectiones investigat. Subjectum est homo, finis, detegere hominum inclinationes. Judicium sumitur in physionomia, vel quatenus signum aliquod ad similem affectionem refertur, vel per analogiam ad animal, vel potius quia fere semper in hominibus talis nota invenitur, qualis significatio ostendit. Verum, ut ait Aristoteles, non est fidendum unico signo, quod fallit sæpe, sed conjectura prædicationis debet sumi ex plurium signorum collectione»³.

Præter exposita, *Philosophia Libera* nostri Cardoso continet specialem tractatum vel dissertationem circa Deum divinaque attributa, de quibus integro libro septimo egregie simul atque solide disserit ad mentem D. Thomæ et philosophiæ scholastico-christianæ.

§ III

Philosophi hispani sæculo decimo octavo.

Feijóo (Benedictus Hieronymus) apud oppidum Casdemiro in Gallæcia anno 1676 natus, Oveti vero 1764 mortuus est. Scripsit *Cartas Críticas*, atque *Teatro Crítico*; queis in operibus, inter alia, docet: 1.º prima corporum principia esse elementa simplicia, ex quibus inextensis extensio oriri potest; 2.º belluas ratiocinio pollere, ita ut hominis definitio, qua *animal rationale* dicitur, brutis quoque congruat; 3.º dari in

¹ *Ibid.*, quæst. 77.

² *Ibid.*, quæst. 79.

³ *Ibid.*, quæst. 73.

homine peculiarem sensum a reliquis revera distinctum, quo tempus sentit.

Character generalis ejus philosophiæ hisce continetur: 1.º notiones ontologicas, metaphysicas, methodum deductionis parvi pendere; 2.º cum Bacone et Cartesio Aristotelis methodum et doctrinam rejicere, ac observationi et experientiæ externæ fere unice insistere; 3.º proclivitas quædam ad insolita et paradoxa.

Heróas et Panduro (Laurentius), Societatis Jesu eximius scriptor, qui, sub Carolo III in exilium cum sociis actus, Hispaniæ gloriam litterariam apud externas gentes promovit et auxit. Si excipias ejus sententiam de anima perpetuo cogitante, ejus doctrina satis congruit nec vix differt a philosophia scholastica. Ejus opera, præsertim ea, quæ *Historia del hombre* atque *El hombre físico* audiunt, non pauca curiosa et erudita continent.

Piquer (Andreas), sæculi decimi octavi insignis medicus simul ac philosophus, apud hispanos quodammodo philosophiam evulgavit atque publici juris fecit, conscriptis operibus idiomate patrio. Præcipua capita circa philosophiam ejusdem sequentibus continentur.

a) Homo ex corpore et rationali anima coalescit. Hæc porro anima est substantia spiritualis, indivisibilis, immortalis, sed tamen corpori adeo intime conjuncta, ut uterque ab invicem dependeant quoad operationes in vita præsentis.

b) Cunctæ hominis actiones ab anima oriuntur tamquam a principio et causa principali; ita tamen ut ipsarum quædam cum dependentia et influxu corporis exerceantur; quædam vero propriæ sint solius animæ, cui *specialiter* insunt¹.

¹ «El alma es á la verdad la causa principal de todas las acciones; pero se diferencian entre sí (las acciones corporales y las espirituales), porque las primeras se ejecutan por disposición del cuerpo, y las segundas *especialmente* existen en el alma... *pensar* y *querer* son acciones espirituales propias del alma., *Log.*, cap. I.

c) Quatuor sunt potentia^æ seu facultates animæ rationalis: *Facultas sensitiva*, cujus proprius actus est sensatio sive perceptio objectorum sensibilium; *Phantasia* vel *imaginatio*, cujus proprius actus est *imago* sive phantasma; *Ingenium* sive facultas combinandi, *jungendi* et *disjungendi* imagines objectorum externorum, atque ipsius actus sunt propositio et ratiocinium; *Judicium*, cujus munus est agnoscere et dijudicare rectitudinem, *ordinem*, veritatem et falsitatem actuum aliarum trium facultatum; alio nomine *ratio* nuncupatur. Porro imaginari *inter* actus proprios et speciales animæ connumeratur ¹, non *secus* ac discurrere et judicare.

b) Idea nihil est aliud quam imago seu representatio objectorum in phantasia et per phantasiā; igitur, nullæ existunt ideæ innatæ, sed omnes ope sensuum producuntur, nec aliud est in homine *innatum* nisi potentia^æ, quibus ideæ et actus intellectuales producuntur. Quapropter verum est effatum illud: *nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu*.

e) Nihilominus, homo sui compos ideam et notionem innatam et connaturalem Divinitatis habet ².

f) Inest omnibus hominibus naturalis inclinatio et desi-

¹ "El imaginar, discurrir, juzgar... son acciones propias del alma.,, *Loc. cit.*

² "Han hecho, pues, los hombres estas cosas siguiendo la idea y noción innata, que tienen dentro de sí mismos, de la existencia de la Divinidad.,, por eso debe ponerse entre las innatas y connaturales en el hombre.,, *Filos. Moral.*, lib. 1.º, cap. 1.

Nihilominus, verbis hisce Piquer probabiliter significare solum vult, notionem Dei esse innatam, non ad sensum eorum, qui ideas innatas admittunt et tuentur, sed quatenus sufficit, quilibet rationis vel imperfectus usus ad eam detegendam, ad eum sensum, quo D. Thomas ipseque Piquer prima principia innata seu connaturalia homini appellant. Quod confirmatur ex eo, quod ibidem immediate subdit: "Al modo que no hay ninguna nación ni pueblo que no coozca ser imposible que una cosa sea á un mismo tiempo y no sea.,,

derium possidendi summum bonum: hoc autem summum bonum, quod homines appetunt, est ipse Deus.

g) Nequit homo veram felicitatem in hoc mundo obtinere, nisi quatenus ea operatur et exequitur, quæ sunt media apta ad æternam beatitudinem obtinendam, ad cujus assecutionem maxime expedit, præter alia, ut homo seipsum cognoscat.

h) Jus naturæ definiri potest: *Complexus legum generalium in universa natura humana, quatenus dictant, ope rectæ rationis, conformitatem, quam hominis actiones habere debent cum consecutione veræ felicitatis*.

i) Operationes, non solum physiologicæ, sed etiam morales hominum, non parum pendent ex temperamento et dispositione corporis humani; sed tamen influxus iste ope voluntatis liberæ dominari potest.

De pluribus aliis ad philosophiam moralem spectantibus solide simul ac erudite disserit, præsertim vero de officiis hominum, tam privatorum, quam auctoritate publica polentium ¹.

¹ Dum de officio Principum erga subditos agit, hæc, inter alia, scribit: "Para practicar el Príncipe la ley general, á que está obligado de procurar la felicidad y utilidad de los súbditos, es preciso que en el gobierno del Estado guarde constantemente la máxima de no vulnerar jamás el derecho natural de sus vasallos, ni oponerse en ninguna de sus deliberaciones al Derecho de gentes." *Filos. Mor.*, lib. 3.º, pag. 585, edic. 1855.

Profecto, si hodierni gubernantes hanc regulam ad proxim reducerent, subditi et populi vera libertate gauderent, quin idcirco pax, securitas civium et ordo publicus periclitarentur.

Optandum quoque, ut præfati gubernantes præ oculis haberent, quod idem Piquer, post pauca, scribit: "Descendiendo á lo particular, la primera cosa que debe cuidar el Príncipe es la religión en sus reinos, porque nada conduce tanto á la pública tranquilidad del Estado y seguridad del Príncipe como la uniformidad de religión en los vasallos, y que ésta sea santa, verdadera y pura... Ya hemos